

УДК: 65.01

С.А. Нестеренко, д-р екон. наук, професор
Таврійський державний агротехнологічний університет

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
СУТНОСТІ «СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ»
В ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

В статті систематизовано підходи до визначення сутності «потенціал», «стратегія», «стратегічний потенціал». Уточнено зміст даних понять. Визначено методику оцінки рівня стратегічного потенціалу підприємства.

***Ключові слова.** Потенціал, стратегія, стратегічний потенціал, підприємство, система.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкової економіки успішне функціонування підприємств значною мірою залежить від стратегічного потенціалу. Адже він визначає стратегічні можливості підприємства, забезпечує ефективне використання ресурсів, резервів та можливостей підприємства, розробку та реалізацію його стратегій на всіх етапах розвитку, що впливає на досягнення стратегічних цілей та визначених напрямів розвитку підприємства у майбутньому. Тому постає питання його формування та оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти дослідження стратегічного потенціалу підприємства знайшли своє відображення у роботах таких вчених, як І. Ансоффа, О. Гудзинського, Т. Гуренко, Л. Довгань, Г. Клейнера, В. Микитенко, І. Отенко, М. Портера, М. Саєнко, С. Судомир, В. Тарасенко, О. С. Федоніна та інших. Разом з тим, досі невирішеним залишається питання.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є обґрунтування якісних новітніх підходів щодо сутності поняття «стратегічний потенціал» в економічній літературі. Визначити методику оцінки рівня стратегічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі визначення потенціалу не є однозначним. Залежно від сукупності факторів, на протязі 80 років, потенціал розглядався під різним кутом зору – через розв’язання задач: розширеного виробництва, ресурсного забезпечення підприємств, досягнення цілей, використання прихованих альтернатив можливостей, потенційних можливостей виробляти матеріальні блага, розвитку

виробничих сил підприємницької діяльності, кадрового забезпечення та ін[3, с. 7].

Для підтвердження такого висновку нами, на основі узагальнених і систематизованих позицій науковців, дана оцінка повноти і змістовності визначення поняття «потенціал». Результати теоретичного дослідження представлені в таблиці 1.

1. Еволюція трактування поняття « потенціал » в економічній літературі

Автор	Позиція авторів
В. М. Архангельський [3, с.7]	Потенціал – засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв’язання певної задачі
Л. І. Абалкін [3, с.7]	Потенціал – це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив’язаних до місця і часу
О. І. Олексюк [3, с.7]	Потенціал підприємства – максимально можлива сукупність активних і пасивних, прихованих альтернатив якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі господарювання з урахуваннями ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень
В. С. Немчинов [3, с.7]	Потенціал розширеного виробництва – ресурсні можливості для здійснення економічного зростання
М. М. Мартиненко [7, 99]	Потенціал організації – це можливість випускати та реалізувати конкурентноздатну продукцію та успішно протистояти впливу зовнішнього середовища
К. Г. Воблій [3, с.7]	Потенціал виробничих сил – потенційна можливість виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення
Судомир С. М. [9, с.42]	Потенціал організації – здатність організації та її системи менеджменту як відкритої соціально-економічної системи упереджувально формувати збалансований комплекс можливостей по задоволенню потреб споживачів та виконання зобов’язань перед суб’єктами за інтересами згідно обраних сегментів ринку, забезпеченню сталого стратегічного розвитку суб’єктів діяльності, їх конкурентоспроможності, здатності завчасної адаптації до змін у зовнішньому середовищі.

Примітка. Систематизовано згідно джерел [3,7,9]

Як бачимо, потенціал в економічній літературі розглядається з позиції загального і функціонального підходів. Ряд авторів, в частості В. М. Архангельський, Н. В. Ізмайлова, використовують енциклопедичний зміст поняття «потенціал», який розкривається як «...можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані»[4, с.482]. Прослідкувавши основний зміст категорії «потенціал», який розглядається в економічній літературі можна зробити висновок, що останній не розкривається названими авторами через якісні характеристики, потенційні можливості усіх складових забезпечення конкурентоспроможності підприємств та їх динамічного розвитку.

Із розвитком ринкових відносин та трансформаційних процесів окремими авторами робиться спроба розкрити «потенціал» у взаємозв'язку кількісних і якісних параметрів та його цільовою спрямованістю. Розширюють зміст категорії «потенціал» Д.К. Шевченко та А.Е. Воронкова. За твердженням Д.К. Шевченко потенціал – це сукупність економічних ресурсів підприємства забезпечити одержання максимально можливого доходу шляхом виробництва і реалізації необхідних для ринку товарів і послуг в умовах зовнішнього і внутрішнього середовища.

Однак ми вважаємо, що основний зміст даної категорії не повною мірою розкриває її суттєву сторону. Економічні ресурси не охоплюють усіх складових потенціалу як системи, наприклад, організаційних, управлінських, інтелектуальних та ін.

Через властивості виробничо-економічних систем змінювати намічений режим функціонування в процесі адаптації до впливу зовнішнього середовища з метою збереження, розвитку та створення нових конкурентних переваг розглядає А.Е. Воронкова [1, с.109].

З наближенням до ринкових вимог розкриває сутність категорії «потенціал» І.П. Отенко, в основу якої покладено діалектичну єдність можливостей, процесів їх реалізації, здібностей працівників підприємства пізнавати та створювати можливості, інтегруючи в процесі і в часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг [8, с.11].

Однак дане визначення не відображає здатність менеджменту і організації як цілісних систем упереджувально формувати комплекс потенційних можливостей. Здатність організації і менеджменту як можливість, не повною мірою враховується і О.С. Федоніним, який вважає, що «Основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага,

максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси».

Ми підтримуємо позицію автора Судомир С.М., проте, що в основу сутності потенціалу потрібно покласти: цільову спрямованість підприємств та потенціалу; кількісні і якісні характеристики; складові техніко-технологічного, організаційно-економічного, біологічного, соціально-психологічного та управлінського характеру, механізми забезпечення [9, с.43].

Притримуючись даної думки потенціал організації слід розглядати за визначенням автора Судомир С.М. через здатність організації та її системи менеджменту як відкритої соціально-економічної системи упереджувально формувати збалансований комплекс можливостей (конкурентних переваг) по задоволенню потреб споживачів та виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами згідно обраних сегментів ринку, забезпеченню сталого стратегічного розвитку суб'єктів діяльності, їх конкурентоспроможності, здатності завчасної адаптації до змін у зовнішньому середовищі [9, с.42]. Таке розуміння «потенціалу», на думку автора, дозволяє більш обґрунтовано підійти до формування результативної системи управління потенціалом та забезпечити її ефективність в процесі реалізації потенційних можливостей згідно визначених критеріїв та показників оцінки [9, с.44].

Обґрунтований нами підхід дозволяє оцінити потенціал з точки зору його корисності, некорисності [8, с.44].

Різні підходи притаманні і визначенню поняття «стратегія», проаналізувавши їх, слід повністю підтримати позицію авторів Гудзинського О.Д. та Судомир С.М., які вважають, що стратегія являє собою форму прояву управлінської діяльності, взаємозв'язку мети та способу її досягнення. Її можна розглядати і як засіб для досягнення певних цілей [2, с.211]. Слід зазначити, що стратегія як форма прояву управлінської діяльності ґрунтується на системному підході. Останній передбачає тісний взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів життєдіяльності будь-якого організаційного формування, зовнішнього і внутрішнього середовищ; діалектичну єдність всіх підсистем як керуючої, так і керованої самостійних локальних систем. Це означає, що стратегія повинна охоплювати і зовнішнє середовище; безпосереднє виробництво (вибір типу і виду виробництва); систему управління в цілому; маркетингову діяльність; фінанси організаційних формувань; організаційно-економічний механізм господарювання; робочу силу, кадри; загально- і внутрішньосистемні комунікації; загально- і

внутрішньосистемні форми господарювання, розвитку відносин власності; виробничі і загальні функції управління та ін [2, с.212].

Із зміною стратегічних параметрів виробництва продукції і надання послуг обов'язково змінюються параметри майбутньої поведінки організаційної системи та всіх її складових. Крім головної (базової) стратегії, формуватимуться стратегії управління, маркетингу, фінансів, розвитку робочої сили, загально- і внутрішньосистемної комунікації, відносин власності та ін. Такий системний підхід дозволить у часі і просторі збалансувати організаційне формування з цілями і завданнями його майбутньої (перспективної) поведінки згідно з обраними сегментами ринку. Дана збалансована єдність елементів стратегій забезпечить стабільність функціонування організаційної системи у зовнішньому конкретному середовищі [2, с.212].

Що стосується стратегічного потенціалу, то він є інтегрованою й повною характеристикою розвитку підприємства. Трактуювання даного поняття різними науковцями наведено в (табл. 2).

2. Еволюція трактування поняття « стратегічний потенціал» в економічній літературі

Автор	Позиція авторів
Маркова В. Д. [6]	Стратегічний потенціал підприємства – це сукупність наявних ресурсів і можливостей (здібностей) для розробки і реалізації стратегії підприємства
Клейнер Г. Б. [5]	Стратегічний потенціал – економічні можливості організації, які можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей
Фещур Р. В. [12]	Стратегічний потенціал – це потенціал, сформований відповідно до цілей підприємства, що відображає його можливості передбачити зміни у зовнішньому середовищі та готовність гнучко реагувати на ці зміни
Сущенко О. А. [10]	Стратегічний потенціал – це певним чином упорядкована відповідно до стратегічних напрямів розвитку сукупність ресурсів і резервів, яка дозволяє при їх комплексному використанні забезпечити реалізації потенційних можливостей

Рівень стратегічного потенціалу підприємства визначається: потенційними можливостями підприємства – його власними ресурсним забезпеченням та ресурсами зовнішнього середовища; збалансованістю

стратегічного потенціалу та його адаптованістю до обраних стратегій розвитку підприємства; здатністю менеджменту підприємства сформувати упереджувальну систему управління стратегічним розвитком господарюючої структури та її потенціалом. Від рівня сформованості останньої, її рухомості, організаційної гнучкості залежатиме стратегічний динамічний розвиток соціально-економічної системи [3, с.16].

Висновки. Таким чином, стратегічний потенціал – це потенціал, сформований відповідно до цілей підприємства, який визначається: потенційними можливостями підприємства – його власними ресурсним забезпеченням та ресурсами зовнішнього середовища, його збалансованістю та адаптованістю до обраних стратегій розвитку підприємств.

Бібліографічний список: 1. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: [монография] / А.Э. Воронкова. – [2-е изд.]. – Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2004. – 320 с. 2. Гудзинський О.Д. Менеджмент підприємницької діяльності: навч. посібник / [О. Д.Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко]; заг. ред. О.Д. Гудзинського / 2-е перевид. і допов. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 322 с. 3. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія / О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с. 4. Економічна енциклопедія у 3 т, т. 1. – К.: Академія, 2000. – 863 с. 5. Клейнер Г.Б. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратегия, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М.: Экономика, 1997. – 425 с. 6. Маркова В.Д. Стратегический менеджмент: курс лекций / В.Д. Маркова, С.А. Кузнецова. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: Сибирское соглашение, 1999. – 288 с. 7. Мартиненко М.М., Ігнат'єва І.А., Стратегічний менеджмент: підручник. – К.: Каравела, 2006. – 320 с. 8. Отенко І.П. Стратегическое управление потенциалом предприятия: научное издание. – Харьков: Изд. ХНЭУ. – 2006. – 256 с. 9. Судомир С.М. Теоретико-методологічні підходи щодо розкриття сутності поняття «потенціал» / С.М. Судомир // Вісник БДАУ, Біла Церква. – 2008. – Вип. 53. – С. 41-44. 10. Сущенко О.А. Формування стратегічного потенціалу підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О.А. Сущенко. – Луганськ, 2002. – 20 с. 11. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.П. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. – Київ. Цент навчальної літератури, 2005. – 352 с. 12. Фещур Р.В. Оцінювання і

управління потенціалом машинобудівних підприємств / Р.В. Фещур, Бортновська О.Б. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 606. – С. 113-118.

С.А. Нестеренко. Теоретико-методологические подходы к определению сущности «стратегический потенциал» в экономической литературе. В статье систематизированы подходы к определению сущности «потенциал», где установлено, что в основу сущности потенциала нужно возлагать: целевую направленность предприятий и потенциала; количественные и качественные характеристики; составляющие технико-технологического, организационно-экономического, биологического, социально-психологического и управленческого характера, механизмы обеспечения. Следуя данной мысли потенциал организации следует рассматривать через способность организации и ее системы менеджмента как открытой социально-экономической системы упреждающего формировать сбалансированный комплекс возможностей (конкурентных преимуществ) по удовлетворению потребностей потребителей и выполнения обязательств перед субъектами по интересам согласно избранных сегментов рынка, обеспечению устойчивого стратегического развития субъектов деятельности, их конкурентоспособности, способности заблаговременной адаптации к изменениям во внешней среде. Уровень стратегического потенциала предприятия определяется: возможностями предприятия - его собственными ресурсным обеспечением и ресурсами внешней среды; сбалансированностью стратегического потенциала и его адаптированность к выбранным стратегиям развития предприятия; способностью менеджмента предприятия сформировать упреждающую систему управления стратегическим развитием хозяйствующей структуры и ее потенциалом. От уровня сформированности последней, ее подвижности, организационной гибкости зависит стратегический динамичное развитие социально-экономической системы. Таким образом, стратегический потенциал - это потенциал, сформированный в соответствии с целями предприятия, определяется: возможностями предприятия - его собственным ресурсным обеспечением и ресурсами внешней среды, его сбалансированностью и адаптированность к выбранным стратегиям развития предприятий.

Ключевые слова. Потенциал, стратегия, стратегический потенциал, предприятие, система.

S.A. Nesterenko. Theoretical and methodological approaches to defining the essence of "strategic potential" in the economic literature. The approaches to the definition of the essence of "potential" are systematized in the article. It is elucidated that in the basis of the essence of potential must be laid the targeted orientation of the enterprises and potential; quantitative and qualitative characteristics; components of technical and technological, organizational and economic, biological, social and psychological and managerial character and the mechanisms of their maintenance. Keeping to this opinion, the organization's potential should be considered through the ability of the organization and its managerial system (as an open socio-economic system) to form a preventive balanced set of possibilities (competitive advantages) for satisfying the needs of the consumers and carrying out the entities' obligations taking into account their interests in accordance with the selected market segments, ensuring sustainable strategic development of the economic entities, their competitiveness, and ability in advance to adapt to changes in the external environment.

The level of the enterprise's strategic potential is determined by the potential possibilities of the enterprise, namely the endowment with its own resources and with the resources of the environment; by the balance of strategic potential and its adaptability to the chosen strategies of the enterprise development; by the ability of the enterprise management to form a preventive system of strategic development of the economic structure and its potential. The strategic and dynamic development of socio and economic system will depend upon the formation level of the latter mentioned ability, its mobility, and organizational flexibility.

Thus, strategic potential is a potential which was formed in accordance with the enterprise's goals. Such potential is determined by the potential abilities of the enterprise, namely, the endowment with the enterprise own resources and with the resources of the environment, the enterprise balance and its adaptation to the selected strategies of the enterprise development.

Key words: potential, strategy, strategic potential, enterprise, system.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2017 р.